

Profesor Jerzy Pelc – obywatel Rzeczypospolitej uczonych

2 czerwca 2017 roku zmarł profesor Jerzy Pelc, znakomity uczyony, ceniony wykładowca, kontynuator tradycji Szkoły Lwowsko-Warszawskiej, jak zauważył prof. Jan Woleński – „jeden z symboli nie tylko filozofii, ale także całej polskiej humanistyki, a nawet nauki”¹.

Podczas uroczystego wieczoru zorganizowanego w 1994 roku z okazji siedemdziesiątych urodzin prof. Pelca J.M. Rektor UW, prof. Włodzimierz Siwiński, zwracając się do Jubilata, powiedział:

W jednym ze swoich pięknych tekstów o wielkich uczonych pisze Pan: „Określenie «Rzeczpospolita uczonych» (...) dotyczy (...) wartości uniwersalnych, którym służyć winni wszyscy obywatele tej Rzeczypospolitej. Wymaga to od nich stałego twórczego wysiłku i pracowitości, prawości i odwagi, prawdomówności i lojalności wobec bliźnich; tolerancji, ale i bezkompromisowości; wierności wyznawanym zasadom i ideałom; skromności, ale i poczucia własnej godności, stałego doskonalenia własnego umysłu i serca w dążeniu ku cnocie, którą Grecy nazywali *kalokagathia* (połączenie piękna i dobra)”.

Tym wartościom daje Pan Profesor ciągle świadectwo i pozostaje im wierny. Jest Pan obywatelem międzynarodowej Rzeczypospolitej uczonych; co więcej, należy Pan do jej elity².

Podczas tej samej uroczystości dziekan Wydziału Filozofii i Socjologii UW, prof. Michał Pohoski, zaznaczył: „przez dziesięciolecie swojej pracy na wydziale, poddawany ze szczególną siłą presji ideologicznej, nigdy się Pan, Panie Profesorze, tej presji nie poddał: ani w mowie, ani w piśmie”³. Trudno o lepszą charakterystykę postawy życiowej prof. Pelca.

¹ J. Woleński, *Jerzy Pelc (1924–2017)*, „Kwartalnik Filozoficzny” 2017, T. XLV, nr 3, s. 183.

² J.J. Jadacki, *W świecie znaków. Jubileusz Profesora Jerzego Pelca*, „Ruch Filozoficzny” 1995, T. LII, nr 3–4, s. 321.

³ Tamże, s. 323.

Jerzy Pelc urodził się w Warszawie 30 września 1924 roku. Uczęszczał do Gimnazjum im. Mikołaja Reja oraz Gimnazjum i Liceum im. Stefana Batorego. Po zdaniu matury w 1942 roku rozpoczął studia polonistyczne i filozoficzne w podziemnym Uniwersytecie Warszawskim. Jego nauczycielami byli Waław Borowy, Witold Doroszewski, Julian Krzyżanowski, Tadeusz Kotarbiński, Maria Ossowska i Władysław Tatarkiewicz. Jako żołnierz Armii Krajowej walczył w Powstaniu Warszawskim. Następnie kontynuował studia w Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie. Po powrocie do Warszawy w roku 1945 został zatrudniony w Uniwersytecie Warszawskim, gdzie pracował nieprzerwanie przez następne 65 lat, do roku 2010. W latach 1957–1962 był też zatrudniony w Zakładzie Logiki Polskiej Akademii Nauk, a w latach 1967–1985 wykładał metodologię nauk w Wyższej Szkole Muzycznej im. Fryderyka Chopina w Warszawie.

Zainteresowania naukowe prof. Pelca koncentrowały się wokół szeroko rozumianej logiki i filozofii języka. Był autorem sześciu książek: [z Marianem Przełęckim i Klemensem Szaniawskim] *Prawa nauki. Trzy studia z zakresu logiki* (1957), *Poglądy Rudolfa Carnapa na kwestie znaczenia i oznaczania. Przegląd* (1960), *O pojęciu tematu* (1961), *O użyciu wyrażeń* (1971), *Studies in Functional Logical Semiotics of Natural Language* (1971), *Wstęp do semiotyki* (1982, 1984), zbioru tekstów o charakterze wspomnieniowym pt. *Wizerunki i wspomnienia. Materiały do dziejów semiotyki* (1994), oraz licznych artykułów naukowych opublikowanych w polskich i zagranicznych czasopismach. Wydał kilka tomów *Dzieł Juliusza Słowackiego* oraz zredagował następujące książki: *Logika i język. Studia z semiotyki logicznej* (1967), *Semiotyka polska 1894–1969* (1971), *Semiotics in Poland 1894–1969* (1979), *Prace z pragmatyki, semantyki i metodologii semiotyki* (1991), [z Leonem Kojem] *Semiotyka dziś i wczoraj. Wybór tekstów* (1991), *Znaczenie i prawda. Rozprawy semiotyczne* (1994), *Język współczesnej humanistyki* (2000), *Sens, prawda, wartość. Filozofia języka i nauki w dziełach Kazimierza Ajdukiewicza, Witolda Doroszewskiego, Tadeusza i Janiny Kotarbińskich, Romana Suszki, Władysława Tatarkiewicza* (2006) oraz *Deskrypcje i prawda* (2010). Był też współredaktorem (oraz autorem kilku haseł) *Encyclopedic Dictionary of Semiotics* (1986, 1994).

Prof. Pelc był współzałożycielem Polskiego Towarzystwa Semiotycznego (1968). W roku 1970 wydał antologię tekstów *Studia semiotyczne* (w następnym roku ukazał się tom drugi wspomnianej antologii). Inicjatywa ta doprowadziła do powstania pisma „Studia Semiotyczne”. W 1972 roku na wniosek prof. Pelca w Instytucie Filozofii UW powstał Zakład Semiotyki Logicznej (jednostka ta wyodrębniła się z kierowanego przez prof. Janinę Kotarbińską Zakładu Logiki). W tym samym czasie prof. Pelc uzyskał zgodę na wprowadzenie na UW do programu studiów na kierunkach humanistycznych zajęć o nazwie „semiotyka logiczna”. Wreszcie w roku 1990 powołał do życia

serię wydawniczą Biblioteka Myśli Semiotycznej, a dwa lata później na jego wniosek Centralna Komisja do Spraw Tytułu Naukowego i Stopni Naukowych wpisała nauki o poznaniu i komunikacji na listę dyscyplin, z których można uzyskać stopień doktora, doktora habilitowanego oraz tytuł profesora. Te sześć inicjatyw miało się wzajemnie „wspomagać” i dać instytucjonalne podwaliny rozwojowi semiotyki na polskich uczelniach. „Takie współdziałanie uważałem za konieczne, gdyż sądziłem, że poszczególne elementy tego zbioru są jeszcze za słabe, aby przetrwały bez wsparcia ze strony każdego z pozostałych”⁴ – wspominał.

Jednak zasługi prof. Pelca dla organizacji nauki polskiej nie sprowadzają się jedynie do stworzenia instytucjonalnej infrastruktury współczesnej semiotyki. Był on również m.in. prodziekanem Wydziału Filozoficznego UW (1954/55 i 1956/57), wiceprezesem Kasy im. Józefa Mianowskiego – Fundacji Popierania Nauki, przewodniczącym Komitetu Etyki w Nauce przy Prezydium PAN, przewodniczącym Komitetu Nauk Filozoficznych PAN, członkiem Rady Języka Polskiego przy Prezydium PAN, przewodniczącym Centralnej Komisji do Spraw Tytułu Naukowego i Stopni Naukowych. Należał też do licznych krajowych i międzynarodowych towarzystw naukowych, m.in. Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza, Polskiego Towarzystwa Filozoficznego, Polskiej Akademii Umiejętności, Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, International Association for Semiotic Studies (honorowy przewodniczący), Institut International de Philosophie (honorowy przewodniczący), Semiotic Society of America, Canadian Semiotic Association, Sociedad Mexicana de Filosofia.

Obok badań naukowych i rozległej aktywności organizacyjnej na podkreślenie zasługuje również działalność dydaktyczna prof. Pelca. O jej jakości miałem okazję przekonać się osobiście w roku akademickim 1993/94, kiedy jako student filozofii uczęszczałem na zajęcia z semiotyki logicznej. Wyróżniały się one pod wieloma względami. Profesor prowadził zarówno ćwiczenia, jak i wykład. Każdy taki blok zaczynał się kartkówką zawierającą jedno pytanie. Wyniki kartkówek, obok aktywności w trakcie zajęć, pracy rocznej i egzaminu pisemnego, składały się na ocenę końcową. Wśród studentów panowało przekonanie, że jest to najbardziej wymagający przedmiot w całym programie studiów. Starannie dobrane teksty były omawiane niezwykle wnikliwie, np. artykuł Gottloba Fregego *Sens i nominat* analizowaliśmy przez wiele tygodni. Profesor z dużym dystansem podchodził do współczesnej literatury filozoficznej. Uważał, że w zdecydowanej większości wypadków za potokiem słów nie kryje się w niej żadna uchwytna myśl. Twierdził, że w filozofii nie

⁴ J. Pelc, *Od wydawcy: pożegnanie ze „Studiami Semiotycznymi”*, „Studia Semiotyczne” 2015, T. XXVIII–XXIX, s. 11.

można sobie pozwolić na precyzyjność. Zajęcia te były niedoścignioną szkołą precyzyjnego myślenia.

Niniejszy zeszyt „Przeglądu Filozoficznego”, poświęcony w całości prof. Jerzemu Pelcowi, składa się z trzech części. W pierwszej znajduje się niepublikowany dotychczas artykuł prof. Pelca na temat wiary religijnej zatytułowany *Rozmyślania o wierzeniu*. Tekst ten został znaleziony po śmierci Autora w jego komputerze. Prof. Andrzej Pelc, syn prof. Jerzego Pelca, przekazał artykuł ks. prof. Andrzejowi Bronkowi, a ten ostatni Redakcji PF. Artykuł publikujemy w oryginalnej postaci, bez żadnych redakcyjnych ingerencji.

Część druga zawiera teksty o charakterze wspomnieniowym. Otwiera ją napisany przez Jacka Jadackiego obszerny artykuł *Twórca współczesnej semiotyki polskiej. Rzecz o Profesorze Jerzym Pelcu*. Czytelnik znajdzie w nim zarówno informacje biograficzne, jak i omówienie głównych idei filozoficznych tytułowego bohatera. Dalej publikujemy dwa krótkie wspomnienia autorstwa Joanny Jurewicz i Andrzeja Bogusławskiego oraz rozmowę Teresy Hołównki, Janusza Sieka i Jacka Hołównki, ukazującą złożoność osobowości prof. Pelca.

Część trzecia to zbiór siedmiu rozpraw dotyczących badanych przez prof. Pelca problemów. Joanna Odrowąż-Sypniewska przedstawia zaproponowane przez prof. Pelca funkcjonalne, czyli uwzględniające użycie wyrażen, podejście do semiotyki logicznej języka naturalnego i następnie zestawia to podejście z minimalizmem semantycznym oraz kontekstualizmem. Tadeusz Ciecierski analizuje trzy istotne w filozofii prof. Pelca pojęcia: okazjonalność, znaczenie oraz użycie. Zbysław Muszyński bada relacje między pojęciami: użycie wyrażen, sposób użycia, znak, wnioskowanie semiotyczne, semiotyka. Tomasz Puczyłowski, wychodząc od uwag prof. Pelca o kłamstwie i kłamaniu, stara się skonstruować adekwatną definicję kłamania. Marcin Będkowski próbuje podważyć argumenty wysuwane na rzecz tezy, że zdania nierealistyczne są metaforyczne. Aleksandra Horecka omawia główne prace prof. Pelca z dziedziny literaturoznawstwa, filozofii literatury i poetyki. Wreszcie Łukasz Kowalik rekonstruuje spór między Władysławem Tatarkiewiczem i Jerzym Pelcem dotyczący kluczowych pojęć estetycznych: formy i treści. Myślę, że wszystkie opublikowane rozprawy pokazują, jak żywa i inspirująca jest myśl prof. Pelca.

Redakcja PF serdecznie dziękuje prof. Andrzejowi Pelcowi za zgodę na opublikowanie tekstu jego Ojca. Prof. Jackowi Jadackiemu dziękujemy za udostępnienie zdjęć z prywatnego archiwum. Umieściliśmy je na stronach 1, 2 (górze), 3 (dół), 4 i 6 (dół) wkładki ilustracyjnej. Dr hab. Tadeuszowi Ciecierskiemu dziękujemy za zgodę na wykorzystanie zdjęć pochodzących z archiwum Polskiego Towarzystwa Semiotycznego. Czytelnik znajdzie je na stronach 5, 6 (górze), 7 i 8 (górze) wspomnianej wkładki.

Bogdan Dziobkowski